

فصلنامه دانش انتظامی سمنان ، دوره چهاردهم ، شماره پنجاه و چهارم ، زمستان ۱۴۰۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۸/۰۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲

صفحات: ۶۱-۷۹

رابطه بین جغرافیا و امنیت محلات در بافت تاریخی مناطق شهری و روستایی شهرستان

سرخه

نویسنده:

سیدخلیل سیدعلی پور^۱*

چکیده

در اغلب شهرها و روستاها، خصوصاً در کشورهای جهان سوم معمولاً محلاتی جرم‌خیز در قسمت‌های مختلف مناطق شهری و روستایی شکل می‌گیرد که گاهی وجود اینگونه محلات مشکلاتی را برای سایر مناطق شهرها ایجاد می‌کند. پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط، نوعی از طراحی را بیان می‌دارد که امکان وقوع جرم را کاهش می‌دهد. این تئوری طراحی کالبدی محیط را به عنوان یکی از راههای کاهش جرم می‌داند. پیشگیری همیشه بر اقدامات بعد از وقوع هر رخداد مضر ارجحیت دارد و خصوصاً در مورد جرم، بهترین اقدام پیشگیری می‌باشد. امروزه با توجه به پیچیدگی جوامع، گسترش شهرها، پیدایش محلات تاریخی و حاشیه نشین به دنبال آن افزایش محلات جرم‌خیز، پیشگیری از وقوع جرم و مناسب سازی محیط شهری به منظور کاهش جرم اهمیت بسیار زیادی دارد. پژوهش حاضر به دنبال بررسی رابطه بین جغرافیا و امنیت محلات تاریخی در مناطق شهری و روستایی شهرستان سرخه در استان سمنان می‌باشد. همچنین بررسی این محله‌ها از نظر تطبیق با معیارهای تئوری طراحی شهری مناسب برای کاهش جرم‌خیزی بوده است. همچنین این پژوهش در پی مناسب سازی هرچه بیشتر محله مذکور به منظور کاهش جرم‌خیزی بوده است.

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر داده‌های کتابخانه‌ای و نیز پیمایش و تکمیل پرسشنامه بوده و نتایج تحقیق نیز نشان می‌دهد که: ، محله‌های مورد بررسی از جهات مختلف دارای مشکلات کالبدی، بهداشتی و ... می‌باشد. اکثر موارد و شاخصه‌هایی که به نوعی در تأمین امنیت اماکن نقش داشته و موجب ارتقاء آن می‌شود، معمولاً در این محله وجود ندارد. با توجه به مولفه‌های تئوری طراحی شهری CPTED و تطبیق آن با وضعیت محله، مشخص شد که این محله عملاً طراحی مشخصی نداشته و با معیارها و استانداردهای موجود در این زمینه فاصله زیادی دارد. طراحی کالبدی این محله و به کارگیری تئوری طراحی محیطی و جغرافیایی کاهش جرم می‌تواند تا حد زیادی موجب ارتقاء امنیت محله‌های تاریخی گشته و جرم و بزه را در این مکان کاهش دهد. همچنین با بررسی مولفه‌های احساس امنیت مشخص گردید که احساس امنیت در این محله‌ها بسیار پایین است و در اغلب مولفه‌های مورد بررسی احساس امنیت امتیاز کسب شده کمتر از حد میانگین است.

واژگان کلیدی: امنیت محلات، جغرافیا، بافت تاریخی، مناطق شهری و روستایی، شهرستان سرخه.

مقدمه و بیان مساله:

از محیط فیزیکی می‌توان در جهت تأثیرگذاری بر رفتار به درستی استفاده کرد که باعث می‌شود درصد وقوع جرم کاهش یابد و در نتیجه بدین وسیله کیفیت زندگی را بهبود بخشید. با در نظر گرفتن تعریف فوق می‌توان دریافت که تحلیل جغرافیایی کانون‌های جرم خیز فرآیند نمایش، شناسایی و تعیین حدود محدوده‌های تراکم و تمرکز بزه‌کاری در سطح شهرها است و بدین طریق سعی می‌شود ضمن شناسایی عوامل این تمرکز، در جهت ارائه راهبردها و سیاست‌های مناسب جهت حذف یا کاهش اثر این عوامل، اقدام‌هایی انجام داده و از وقوع بزه در این محدوده‌ها در آینده پیشگیری کرد (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹، ۵۷۰). از طرفی آشنا نبودن با نحوه توزیع فضایی جرایم، برخورد سنتی با جرم، بهره‌نبردن از سیستم‌های پیشرفته اطلاعاتی مانند GIS، عدم برخورد مناسب و به موقع با این جرایم و غیره، مسئولان امنیتی را با مشکلاتی مواجه ساخته است که در صورت استفاده از سیستم‌های اطلاعاتی پیشرفته تا حدود زیادی می‌توان از نوع جرم، زمان و مکان وقوع جرم و تعداد افراد مجرم، آگاهی یافت و نحوه برخورد منطقی با مجرمان را پیش‌بینی کرد (شاهیوند و همکاران، ۱۳۸۸، ۱۵۵).

فضای شهری و روستایی و ساکنان شهرها با هم در ارتباط متقابل هستند و از هم تأثیر می‌پذیرند. انسان از طریق روابط اجتماعی- فرهنگی به فضا، فرم و عملکرد و اهمیت می‌بخشد و ساماندهی فضا به نوبه خود به تغییر شکل این روابط می‌انجامد. بنابراین ساخت و طراحی فضاهای شهری و روستایی بر فرایند زندگی اجتماعی تأثیر گذاشته و می‌بایست از نظر جسمی و روانی برای ساکنان کارایی داشته باشد. خوانایی یک شهر از طریق ابزار کالبدی آشکارتر می‌شود و به میزانی که یک کالبد بتواند با شهروندان خود از طریق ویژگی‌های کالبدی ارتباط نمادین ایجاد کند خوانا یا ناخوانا خواهد بود. وقتی فضا خواناست به احساس راحتی و امنیت کمک می‌کند و برعکس هنگامی که علایم راهنما وجود ندارد و فضا گیج‌کننده است احساس امنیت از بین می‌رود (Russ, 2005:22). در سال ۱۹۶۰ یکی از اساسی‌ترین تحقیقات در زمینه نقشه‌های شناختی در زمینه تأثیرگذاری نقشه‌های شناختی به وسیله کوین لینچ استاد معماری و شهرسازی آمریکا صورت گرفت. در این تحقیق لینچ پنج عامل عمده سیمای شهر را در تهیه نقشه شناختی و یا خوانایی شهر به کار می‌گیرد که عبارتند از: مسیرها (خیابان‌ها، خطوط آهن و پیاده‌روها) به عنوان عوامل مسلط شهری، کناره‌ها: مرز میان بخش‌های مختلف چشم‌اندازهای شهری و روستایی، مناطق داخلی شهرها: حوزه‌های متمایز کننده فضای شهری، گره‌ها یا نقاط استراتژیک: فعال‌ترین نقاط اجتماعی- اقتصادی شهرها و علائم برجسته یا سمبلیک که به جهت یابی کمک

می کنند (شکویی، ۱۳۸۸: ۱۱۲). مسئله اصلی در این تحقیق این است که آیا بین جغرافیا و امنیت در بافت تاریخی محلات شهرستان سرخه رابطه وجود دارد؟

ضرورت و اهمیت انجام تحقیق

در دوره های مختلف تاریخی پیشگیری همیشه بر اقدامات بعد از وقوع هر رخداد مضر ارجحت دارد و خصوصاً در مورد جرم، بهترین اقدام پیشگیری می باشد. امروزه با توجه به پیچیدگی جوامع، گسترش شهرها، پیدایش محلات روستایی و حاشیه نشین به دنبال آن افزایش محلات جرم خیز، پیشگیری از وقوع جرم و مناسب سازی محیط شهری و روستایی به منظور کاهش جرم اهمیت بسیار زیادی دارد. در دوره صفویه بحث ارتقای امنیت و کاهش جرم به عنوان یکی از مولفه های توسعه نواحی، نقش زیادی در پیشرفت جوامع داشته است. با توجه به اهمیت امنیت خصوصاً در شهرها و روستایی مانند سرخه و نبود مطالعات کافی در این مورد، انجام این پژوهش از هر حیث ضروری به نظر می رسد.

اهداف تحقیق

اهداف تحقیق نیز به شرح زیر می باشد:

الف- هدف اصلی از انجام پژوهش:

- بررسی رابطه بین جغرافیا و امنیت در بافت تاریخی محلات شهری و روستایی شهر سرخه

ب- اهداف فرعی از انجام پژوهش:

- بررسی محله های تاریخی شهر سرخه از نظر تطبیق با معیارهای طراحی جغرافیایی مناسب برای کاهش جرم

- مناسب سازی هرچه بیشتر محله های تاریخی به منظور کاهش جرم

محدوده مورد مطالعه

شهر سرخه با نام محلی سور در شهرستان سرخه واقع در استان سمنان واقع شده است. در ۱۷۰ کیلومتری شرق کلانشهر تهران قرار دارد و با شهرستان سمنان (مرکز استان سمنان) در شرق و آرادان از غرب، و فیروزکوه از شمال و مهدی شهر از شمال شرقی و استان اصفهان از جنوب همسایه است.

شکل شماره (۱): نقشه استان سمنان و شهر سرخه

شکل شماره (۲): نقشه محدوده بافت تاریخی محله های قدیمی شهر سرخه

تاریخچه شهر سرخه

وجه تسمیه این شهر را وجود کوههای سرخ در اطراف آن گفته اند از آنجایی که در گویش سرخه ای به سرخه (سور) گفته می شود و سور در فارسی به معنی سرخ است. این رسته از اولین جغرافی نویسان جهان اسلام، بیش از هزار و صد سال پیش در کتاب اعلاق النفیسه نام سرخه این دیار کهن را

درکنار شهر سمنان ثبت کرده است. از سال ۱۳۹۱ بر اساس تقسیمات کشوری از بخش به شهرستان ارتقا یافت. (احسانی، ۱۳۸۵: ۱۰۴)

بافت تاریخی محله های شهر سرخه

بخش مسکونی سرخه قدیم در قسمت شمالی سرخه کنونی قرار دارد. نام های مزارع و محله های شمال سرخه و آثار بجا مانده از بناهای قدیمی این منطقه است. محله های تاریخی موجود در محدوده مسکونی شهر سرخه به ترتیب شکل گیری و گسترش عبارتند از:

محله درون دژ

نخستین هسته شهر سرخه می باشد که از طرف جنوب به کوچه شهیدمعمار، از طرف شرق به کوچه شهید ابراهیمی، از غرب به خیابان فیض و از شمال به حسینیه شهدا (خیابان عاشورا) محدود بوده است. گرداگرد این محدوده خندقی داشته که دفاع از قلعه را آسان می ساخته است.

محله بیرون دژ

این محله خارج از قلعه شکل گرفته است. این محله از طرف جنوب به خیابان عاشورا و آب انبار و محله قلعه و از شرق به جاده کمربندی و از شمال به کوچه مونسان و محله کالان و از غرب به خیابان فیض محدود است.

شکل شماره (۳): آب انبار محله بیرون دژ شکل شماره (۴): بافت فرسوده محله پشت خندق

محله پشت خندق

پشت خندق محله مرکزی سرخه است. در این محله یا در محدوده بین این محله و درون دژ خندقی وجود دارد. پشت خندق قدیم، میدان ولی عصر امروز است که در وسط آن مسجد ولی عصر بنا شده است.

محله کالان

در ضلع شمالی محله بیرون دژ قرار دارد. از طرف شرق به جاده کمربندی، از شمال به محله رباط و از غرب به خیابان فیض منتهی می شود. هسته مرکزی این محله مسجد امام هادی (ع) است. چون این محله خان نشین بوده به محله کالان یا بزرگان نام گرفته است.

محله آقا علی حوض

این محله بین خیابانهای ارسطو و فیض، محرم و محله پیش اقیق قرار دارد. مسجد جامع و مسجد چهل ستون در این محله واقع شده است. فردی به نام آقاعلی حوضی در این محله احداث کرده است.

محله پشت زاغه پایین

این محله در قسمت جنوبی میدان ولی عصر قرار دارد و بخاطر نزدیکی به زاغه های دامپروری به این نام شهرت یافت.

محله میان بازار

این محله بین رباط و دهباندشت واقع است برخی معتقدند این محله در قدیم محل دادوستد و تجارت بوده است و این محله در مسیر کاروانها قرار داشت.

محله رباط

بین میدان های امام و میان بازار واقع است و در این محله کاروانسراهایی وجود داشت. (علیان و پرسا، ۱۴۰۰: ۹۸)

روستای بیابانک سرخه

از روستاهای کویری و بسیار دیدنی ایران که در ۱۸ کیلومتری جنوب غرب سمنان و ۷ کیلومتری جنوب شهر سرخه قرار دارد. بیابانک از روستاهای نمونه گردشگری است که تعداد از بناهای تاریخی

آن مرمت و بازسازی شده اند. تپه باستانی گورون شپته به معنای تل گبران و گورستان مجوسان به مام گبرستانی در ناحیه سرخمبه به معنای سرخمه می تواند نشانگر قدمت این روستا تا دوران قبل از اسلام باشد. (پازکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸۹)

شکل شماره (۵): بافت تاریخی روستای بیابانک

روستای لاسجرد سرخه

لاسجرد یا لاسگرد یکی از روستاهای شهرستان سرخه در استان سمنان است این روستا مرکز دهستان لاسگرد از دهستانهای بخش مرکزی شهرستان سمنان است. لاسجرد در ۳۵ کیلومتری شهر سمنان و ۱۵ کیلومتری شهر سرخه و ۱۶۰ کیلومتری شهر تهران قرار گرفته است. مردم این روستا به گویش لاسگردی از گروه زبان های استان سمنان سخن می گویند. جمعیت لاسجرد و سلوکیان برای ادامه فرمانروایی خود تقریباً ۶۰ شهر در خاور و ایالت پارت بنا کردند یکی از این شهرها آپاما بود که در مکانی که امروزه به نام روستای لاسجرد می باشد، بنا شده است. کاروانسرای شاه عباسی و امامزادگان سیدرضا و سیدعلی اکبر از آثار تاریخی روستای لاسجرد می باشد. (حیدریان، ۱۳۹۳: ۳۱)

شکل شماره (۶): نمای داخلی کاروانسرای شاه عباسی روستای لاسجرد

شکل شماره (۷): نمای بیرونی کارونسرای شاه عباسی روستای لاسجرد

مبانی نظری تحقیق

جغرافیا و امنیت

درفرايندمناسب سازی محیط های شهری و روستایی، لازم است فضاهایی خلق شوند که ضمن تطابق با نیازهای امروز واجد عناصر لازم برای تحقق امنیت باشند. (موسی کاظمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳) عوامل جغرافیایی موثر بر امنیت برخاسته از مولفه هایی مانند ویژگی های ظاهری، وسعت و شکل هستند. براین اساس مهمترین عوامل موثر بر امنیت مناطق شهری و روستایی را می توان تنوع اقلیمی و کوهستانی یا کویری بودن مناطق، تنوع مرزی، تنوع قومی و مذهبی نام برد. عوامل جغرافیایی به همان میزان که در شکل گیری سیاست و مقوله سیاستگذاریهای در مفهوم کلان آن موثر هستند، بر امنیت و سیاستگذاری های امنیتی نیز تاثیر گذارند. (شوازی، ۱۳۸۶: ۹).

امنیت شهری و کاهش جرم

جیکوبز می گوید: عواملی چون مکان های پر نور و پر رفت و آمد که دارای چشمان مراقب بوده و مشارکت مردم در آن زیاد باشد و پیاده روهای آن، به حد کافی وسیع و بزرگ باشند، در شکل گیری محیط شهری امن مؤثر هستند و برای خیابان های شهر تنوع کاربری را پیشنهاد می کند (کلانتری، ۱۳۸۰: ۳۱). انواع فضاهای شهری، کاربری و کارکرد شهر در بروز جرم یا پیشگیری از آن مؤثرند، برخی از فضاهای شهری مستعد و تسهیل کننده بزهکاری و برخی دیگر مانع و بازدارنده آن هستند (لطفی و همکاران، ۱۳۸۹). مدل پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط، نوعی از طراحی محیطی را بیان می دارد که امکان وقوع جرم را کاهش می دهد.

این مدل مبنی بر ایده ای است که با طراحی شایسته و موثر در ساخت محیط، منجر به کاهش بروز جرم و ترس از آن، و ارتقای کیفیت زندگی می شود (City of Virginia Beach Municipal Center, 2004). این تئوری طراحی کالبدی محیط را به عنوان یکی از راههای کاهش جرم می-داند. (ادیب زاده و حسینی، ۱۳۸۷، ۹ و ۱۰) در دوره صفویه وضعیت خیابانها و پیاده رو ها و معابر محله ای شهر سرخه مناسب نبوده است اما در حال حاضر از طریق شهرداری و سازمانهای متولی به ساماندهی خیابانها و معابر محله ای پرداخته شده است و این موضوع می تواند روح محله های تاریخی در بافت قدیم شهر سرخه و روستاهای موردنظر را به کالبد آن برگرداند و موجب ارتقاء امنیت محله های تاریخی شود.

فضای قابل دفاع

اردوارد رلف بر این اعتقاد است که فضا نه در ذهن است و نه در جهان، بلکه فضا در جهان است به عنوان بخشی از تجربه روزمره ما، از دیدگاه او هستی انسان، اساساً فضایی است و این فضایی بودن، ویژگی هایی چون نزدیکی، دوری، فاصله و جهت را به مثابه روش های هستی در بر می-گیرد (همان منبع، همان صفحه). اگر بخواهیم فضای شهری را بدون تحمیل معیارهای زیبایی-شناختی روشن کنیم، ناگزیریم فضای بین ساختمان ها را در شهرها و سایر مکان ها، فضای شهری قلمداد کنیم (راب کریتر، ۱۳۸۳، ۱۵). در حالی که فضا را گستره ای باز و انتزاعی می بینیم، مکان بخشی از فضا است که به وسیله شخص یا چیزی اشغال شده و دارای بار معنایی و ارزشی است (مدنی پور، ۱۳۷۹، ۳۲ به نقل از گودال، ۱۹۸۷، میهو و پنی، ۱۹۹۲). بخشی از شخصیت هر انسان که هویت فردی او را می سازد، مکانی است که خود را با آن می شناسد و به دیگران می-شناساند و نیز هنگامی که راجع به خود فکر می کند، خود را متصل به آن مکان می داند و آن مکان را بخشی از خود بر می شمارد. بعلاوه میان فرد و آن مکان رابطه ای عمیق وجود دارد، عمیق تر از صرف بودن و تجربه کردن آن مکان (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۶، ۳۲۵ به نقل از رضا زاده، ۱۳۸۰، ۵). در حالی که اثر مدرنیته بر مکان، منجر به کاهش ارزش آن شده است، گرایش به جهانی شدن متعاقباً اعتبار آن را زیر سوال برده است. رویکرد کارکردگرا^۱ مکان را به عنوان یک اینجای^۲ واقعی که دارای هویت خاص خود است به مرور به فراموشی سپرده و موجب ایجاد فضاهای بدون مکان^۳ و بدون تاریخ گردید. انسان مدرن فراموش کرده است که کیست و معنای وجودی او چیست و از این رو حس مکان خود را در جهان از دست داده است (پرتوی، ۱۳۸۲، ۴۲).

1- Functionalist

2- Here

3- Placeless

نظریه فضای قابل دفاع، شامل دو بخش اصلی است؛ اول اینکه این فضا باید به ساکنین اجازه دیدن و دیده شدن داده و با اطمینان از مشاهده، شناسایی و در نهایت توقیف خلافکار، ترس از جرم در آنها کاهش یابد. دوم این که ساکنین باید بدلیل وجود حس مالکیت و علاقه به محیط زندگی شان وقتی که جرمی اتفاق می افتد، خود مایل به دخالت و گزارش به پلیس باشند. وقتی که مردم در محله خود احساس امنیت کنند، احتمال ایجاد روابط اجتماعی در میان آنها و دخالت ایشان در هنگام وقوع جرم افزایش می یابد (غفاری و همکاران، ۱۳۹۲، ۵۴).

پیشینه پژوهش

مطالعه رابطه مکان و بزهکاری به شیوه علمی امروزی در نیمه اول قرن نوزدهم میلادی و با بهره گیری از نظریه اکولوژی اجتماعی^۱ آغاز شد. گری^۱ و کتله^۱ از پیشروان این تفکر بودند. سپس این اندیشه را دیگر اندیشمندان پیرو مکتب اکولوژی اجتماعی شیکاگو همچون مک مکی^۱ و شاو^۱ در اوایل قرن بیستم میلادی دنبال کردند. اما از چند دهه قبل و به ویژه از دهه ۱۹۶۰ میلادی بدین سو، توجه و علاقه فزاینده ای به مطالعه نقش محیط در بزهکاری و در نقطه مقابل تأثیر شرایط محیطی در پیشگیری جرم شکل گرفت (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹، ۴۳).

تئوری پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط و کاهش جرم خیزی در ۱۹۶۰ با اثر جان جیکوبز (مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکا، ۱۹۶۱) و نیز اثر الیزابت وودز (۱۹۶۷) مطرح شد. بعداً دو اثر خیلی قوی توسط رای جفرز (تئوری پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط و کاهش جرم خیزی) ۱۹۷۱ و اسکار نیومن (فضای قابل دفاع) ۱۹۷۲ به این مسئله پرداخت (Geason and Wilson, 1989,3).

در توکیو پلیس تحت عنوان "نهیض شهر بدون جرم" طراحی ساختمان های پیشنهادی را به منظور کاهش زاویه های جرم خیزی با آنها مورد بررسی قرار داده و محله ها همراه با الگوی "خیابان های با الگوی ممانعت از جرم" با استفاده از برقراری فعالیت های مثبت در محلات، تلفن های عمومی، زنگ های خطر، روشنایی و استفاده از علائم به گونه ای طراحی نموده اند که در بسیاری از تحقیقات و دستورالعمل های اجرایی سال ۱۹۸۳ چهل و چهار درصد کاهش جرم را نشان داده اند (ادیب زاده و حسینی، ۱۳۸۷، ۸ به نقل از گومز بواندی، ۱۳۸۰).

نیومن براین باور است که: فضای قابل دفاع، ابزاری برای بازساخت محیط های مسکونی شهرهایمان است، به گونه ای که آنها دوباره می توانند به محیط های سرزنده و قابل زیست تبدیل شوند و کنترل این شهرها نه به دست پلیس بلکه به دست اجتماع مشترک مردم انجام می پذیرد (قالیباف و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۷).

با توجه به اهمیت موضوع، تحقیقات قابل ملاحظه‌ای در زمینه جرم و مکان، در ایران انجام گرفته است. از جمله کلانتری و همکاران (۱۳۸۹) پژوهشی را تحت عنوان تجزیه و تحلیل جغرافیایی جرم، نقش ابر کانون‌های جرم خیز در شکل‌گیری الگوهای فضایی بزه‌کاری مورد مطالعه ایستگاه بازرسی علی آباد شهر بیرجند، را انجام داده‌اند که در این راستا محلات جرم خیز شهر بیرجند به ترتیب جرم خیزی مشخص و پس از بیان علل محیطی جرم در این شهر، توصیه‌هایی نموده‌اند.

کلانتری و همکاران (۱۳۸۹) پژوهش دیگری در مورد بررسی جغرافیایی کانون‌های جرم خیز شهر زنجان (مورد مطالعه: جرایم مرتبط با مواد مخدر) به انجام رسانده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که: توزیع فضایی جرایم مورد بررسی در شهر زنجان از الگوی خوشه‌ای و متمرکز پیروی کرده و مهمترین کانون جرایم مرتبط با مواد مخدر در شهر زنجان بر منطقه اسکان غیر رسمی بی سیم (نصف آباد) انطباق یافته است و برای افزایش ایمنی و کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی در این محدوده از منظر جغرافیایی، مواردی از قبیل، نیاز به طراحی مجدد فضاهای بدون دفاع، ساماندهی فضاهای متروک و رها شده و تعادل بخشی به سرانه کاربری‌ها در این محدوده، را پیشنهاد نموده‌اند.

شاهیوندی و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی که تحت عنوان تحلیلی بر توزیع فضایی جرایم در مناطق شهر اصفهان انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند: که بیشترین نوع جرم از میان تعداد نمونه مورد نظر به صورت سرقت بوده و بیشترین تعداد جرایم در محلات مسکونی به وقوع پیوسته است و بین متغیرهای زمان وقوع جرم و نوع جرم، مناطق وقوع جرم و نوع جرم و تراکم جمعیت و تعداد جرایم، رابطه معنی داری وجود داشته است.

بارانی و همکاران (۱۳۸۹) در یک بررسی تحت عنوان تحلیل الگوهای مکانی - زمانی بزهکاری در مناطق شهری مطالعه موردی: جرایم سرقت به عنف و شرارت و باج‌گیری در بخش مرکزی شهر تهران، به این نتیجه رسیدند که: وقوع جرایم سرقت به عنف، شرارت و باج‌گیری در بخش مرکزی شهر تهران از الگوهای مکانی و زمانی خاصی پیروی می‌کند و بیشتر جرایم در روزهای شنبه، یکشنبه و چهارشنبه و غالباً روز و وقت اداری رخ می‌دهد. مرکز تمرکز و ثقل این کانون‌ها در قسمت‌های مرکزی و شمال شرقی بخش مرکزی شهر تهران شکل گرفته است که این امر وضعیت نامساعد این مناطق را از نظر بزهکاری نشان می‌دهد. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین کانون‌های جرم خیز بخش مرکزی تهران در قسمت‌های مرکزی و شمال شرقی آن بخش قرار دارد.

نتایج پژوهشی در همین رابطه (بررسی و تحلیل نقش کانون‌های جرم خیز در وقوع جرایم شهری) که قالیباف و همکاران (۱۳۸۸) انجام داده‌اند، نشان می‌دهد، مطالعه مشخصات کالبدی،

خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنان، نوع کاربری اراضی و کارکردهای اصلی این مکانها و سعی در ایجاد تغییرات بنیادی در عوامل به وجود آورنده و تسهیل کننده فرصت های جرم و طراحی فضاهای کالبدی مقاوم در برابر ناهنجاری بیش از پیش اهمیت یافته تا بدین وسیله امکان کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ ناهنجاریهای شهری فراهم آید. همچنین برخی مشخصات کالبدی و اجتماعی در وقوع جرم مؤثر است و می توان با تغییر ساختار فضا اعم از نحوه نورپردازی معابر، وجود مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت، طراحی مناسب ساختمانها و شهرسازی با برنامه، طراحی و مهندسی مناسب محیط و منظر، همچنین حضور و نظارت پلیس و به کارگیری تجهیزات، ابزار و فناوری های نوین نظارتی در مقاطع زمانی خاصی بر یک مکان ویژه، از وقوع بزهکاری پیشگیری کرد.

صالحی (۱۳۸۶) در پژوهش نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیشگیری از ناهنجاریهای رفتاری به این نتیجه رسید که: تقریباً در همه فضاهای شهری جرم خیز تهران، وضعیت شاخص های محیطی به گونه بارزی هم ازسوی کارشناسان تحلیگر میدانی و هم ازسوی شهروندان، نامطلوب ارزیابی شده است. نتایج حاصل از تحلیل اطلاعات پرسشنامه ها و آزمونها و نیز ضریب همبستگی پیرسون این پژوهش نیز حاکی از آن است که عوامل محیطی بر میزان امنیت و احساس امنیت عمومی مکان های مورد مطالعه تأثیر گذارده و حتی برای مردم هم این مسئله از این حیث قابل درک است (صالحی، ۱۳۸۶، ۸۳-۹۴). همچنین مروری بر پیشینه تحقیقات قبلی (حبیبی و صدیقی، ۱۳۹۵)، (میرحسینی و جهانبخش، ۱۳۹۵)، (پایه دار و افشاری، ۱۳۹۹)، (مغربی و همکاران، ۱۳۹۹)، (هاشمی و افشاری، ۱۴۰۰)، (دوستی همکاران، ۱۴۰۰)، (اسماعیلیان، ۱۳۹۲)، (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۹)، (حیدرزاده و همکاران، ۱۴۰۰)، (ایرانی شاد و همکاران، ۱۳۹۷)، (اسدی و رفیعیان، ۱۳۹۷)، (نژادبهرام و میرزاده، ۱۳۹۹) به امنیت در بافت های تاریخی پرداختند.

روش تحقیق

ماهیت این پژوهش نظری - کاربردی و روش مطالعه آن توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی، کتابخانه ای و نیز استفاده از آمار و ارقام موجود و در دسترس، مشاهده میدانی و پیمایش و تکمیل پرسشنامه است. جامعه آماری این پژوهش محلات تاریخی بافت قدیم شهر سرخه و روستاهای بیابانک و لاسجرد می باشد. به منظور بررسی امنیت محله های تاریخی از نظر طراحی و برنامه ریزی شهری کل محله مورد بررسی و مطالعه قرار می گیرد و به منظور بررسی میزان امنیت در محله، با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه کوکران حجم نمونه برآورد می گردد. لازم به ذکر است که این نمونه ها به صورت کاملاً تصادفی انتخاب می شوند. بر اساس جمعیت کل جامعه آماری که که به طور تقریبی ۱۲۰۰۰ نفر بوده و نیز با استفاده از فرمول کوکران (Cochran)، تعداد ۱۰۰

یافته های تحقیق

آنچه جدول زیر نشان می‌دهد معنی داری بالای شاخصه های کالبدی و احساس امنیت افراد است به طوری که بر اساس شاخص پیرسون عدد ۱ به معنای وجود بیشترین همبستگی و معنی داری بین متغیرها می‌باشد. همانگونه که در جدول مربوطه قابل مشاهده است، اغلب متغیرهای مورد بررسی دارای معنی داری بالا (۱) یا نزدیک به آن) می‌باشند.

[illegible]

روها	Sig. (1-tailed)	.333	.333	.333	.333	.333	.333	.333	.333	.333	.333	.333
	N	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
وضعیت خیابان ها و پارکینگ ها	Pearson Correlation	1.000*	1.000*	1.000**	1.000*	1.000**	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*
	Sig. (1-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
وضعیت ساختمانهای مجاور معابر	Pearson Correlation	1.000*	1.000*	1.000**	1.000*	1.000**	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*
	Sig. (1-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
وضعیت عناصر شهری	Pearson Correlation	1.000*	1.000*	1.000**	1.000*	1.000**	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*
	Sig. (1-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
وضعیت استفاده از مراقبین	Pearson Correlation	1.000*	1.000*	1.000**	1.000*	1.000**	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*
	Sig. (1-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
وضعیت استفاده مرکب از فضا ها کاربری مختلط	Pearson Correlation	1.000*	1.000*	1.000**	1.000*	1.000**	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*	1.000*
	Sig. (1-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

**, Correlation is significant at the 0.01 level (1-tailed).

در شاخص پیرسون عدد ۱ به معنای وجود بیشترین همبستگی بین متغیرهاست و هرچه نتیجه از یک فاصله داشته باشد معنی داری کمتر خواهد بود. اغلب معنی داری ها حدود ۱ است. به این معنی که بر اساس شاخص پیرسون ارتباط معنی دار بالایی بین مولفه های برنامه ریزی شهری و احساس امنیت افراد از محله وجود دارد. لازم به ذکر است که وجود ** در کنار ارقام به معنای سطح اطمینان ۹۹ درصد و * به معنای سطح اطمینان ۹۵ درصد می باشد.

آزمون فرضیه دوم: به نظر می رسد محله های مورد تحقیق از نظر تطبیق با معیارهای تئوری طراحی محیطی و جغرافیایی در وضعیت مساعدی قرار ندارند. نمودار زیر امتیاز هر کدام از مولفه های طراحی شهری را در محل نشان می دهد. تمامی مولفه های مورد بررسی امتیازی کمتر از حد متوسط (۲) را کسب نموده اند، به این معنی که محله های مورد تحقیق از نظر تطبیق با معیارهای تئوری طراحی شهری در وضعیت مساعدی قرار ندارند. عوامل زیادی دست به دست هم داده و امنیت را در این محله به شدت کاهش داده اند. عواملی از قبیل رها شدگی خیابان ها و معابر، دیوارنویسی های

وندالیستی، عدم نظارت کافی مسئولان و اهالی، عدم وجود نیروی انتظامی در محل، وجود فضاهای باز بدون استفاده (که عموماً تبدیل به مکان دفع زباله و به مکانهایی غیر بهداشتی تبدیل شده اند) و ... همه در وضعیت کنونی این محله نقش دارند. تمامی این موارد موجب القاء حس نا امنی در محله مورد بررسی می گردد. هر مولفه خود به شاخصه های ریزتری تقسیم می گردد. همانگونه که از نمودار مربوطه قابل مشاهده است، امتیاز تمامی مولفه های مورد بررسی پایینتر از حد میانگین است. به این معنی که مولفه های طراحی شهری متناسب با کاهش جرم خیزی در محله ها بسیار اندک است.

نمودار ۱- امتیاز مولفه های کالبدی محله های تاریخی

نتیجه گیری:

احساس نا امنی در محله های تاریخی شهری و روستایی از دغدغه های اصلی مردم محسوب می شود. این موضوع باعث خالی شدن محلات تاریخی ناامن و ساکنان اصلی و عدم رغبت به سکنی گزینی در این محلات می گردد و تامین امنیت از سوی نهادهای امنیتی و انتظامی جامعه مناسب می باشد.

شهر به منزله یک سیستم از مجموع عناصر کالبدی و غیر کالبدی تشکیل شده است. در بسیاری از موارد شکل گیری محلات یا فضاهای ناامن در سطح شهر و روستا محصول ساختار خاص کالبدی یا به عبارتی نوع طراحی محیط آن از یک سو و پارامترهای خاص اجتماعی و اقتصادی از سوی دیگر است. نتایج نشان می دهد که در مقام مقایسه بین امکان وقوع جرم و کیفیت طراحی و برنامه ریزی

شهری، امکان وقوع جرم رابطه قوی تری با احساس امنیت دارد. جرم و خشونت در کاهش احساس امنیت و حضور در فضاهای عمومی شهری مؤثر است. هیلر معتقد است حضور مردم، احساس امنیت را در فضای عمومی ارتقا داده و وسیله ای است که به کمک آن می توان فضا را به صورت طبیعی مورد نظارت قرار داد و به تبع آن احساس امنیت را افزایش می دهد(هیلر، ۱۹۸۴: ۵۲). نتایج حاکی از آن است که بین کیفیت طراحی شهری و احساس امنیت رابطه معناداری وجود دارد؛ بر همین اساس باید به الزامات کالبدی و اجتماعی طراحی شهر توجه خاصی نمود چرا که توجه نکردن به این موضوع زمینه های لازم را برای آسیب های اجتماعی و به تبع آن کاهش احساس امنیت فراهم می آورد بنابراین معماری باید محیط های انسان ساخت را بدان گونه طراحی کند که از پتانسیل کافی برای وقوع جرم بکاهد و احساسی امنیت را برای حضار فراهم نماید. حضور فعال مردم در فضاهای شهری از عوامل افزایش احساسی امنیت است. تسلط، دیدن فضا، کیفیت فضا چه از لحاظ پاکیزگی، همسانی با طبیعت، نفوذپذیری فضاها و دیده شدن توسط دیگران موجب احساس ایمنی است. احساس انسان در فضا وابسته به قلمروهای فضایی است که به او تجربه حس امنیت می دهد و اینگونه نواحی بر رفتار انسان اثر می گذارند و در نتیجه انسان با توجه به احساسات مختلف حاصل از قلمرو یا محیط زندگی رفتار خاصی بروز می دهد. با توجه به بررسی های انجام گرفته و نیز یافته های پژوهش، محله مورد بررسی از جهات مختلف دارای مشکلات کالبدی، بهداشتی و ... می باشد. اکثر موارد و شاخصه هایی که به نوعی در تأمین امنیت اماکن نقش داشته و موجب ارتقاء آن می شود، معمولاً در این محله ها وجود ندارد. به طوری که عرض کم خیابان ها و معابرو وجود زوایای کور و فضاهای غیر قابل دفاع، عدم وجود پیاده رو مناسب، عدم وجود عناصر شهری وبصری، عدم وجود نیروهای مراقب، عدم روشنایی مناسب، عدم ترکیب مناسب کاربری ها و بسیاری موارد دیگر موجب کاهش امنیت در این محله ها شده اند. با توجه به مولفه های تئوری طراحی شهری و تطبیق آن با وضعیت محله ها، مشخص شد که این محله های شهری و روستایی عملاً طراحی مشخصی نداشته و با معیارها و استانداردهای موجود در این زمینه فاصله زیادی دارد. طراحی کالبدی این محله ها و به کارگیری تئوری طراحی شهری کاهش جرم می تواند تا حد زیادی موجب ارتقاء امنیت محله ها گشته و جرم و بزه را در این مکانها کاهش دهد. همچنین با بررسی مولفه های احساس امنیت مشخص گردید که احساس امنیت در این محله بسیار پایین است و در اغلب مولفه های مورد بررسی احساس امنیت، امتیاز کسب شده کمتر از حد میانگین است. برای امنیت محلات تاریخی شهر سرخه و روستاهای موردنظر موارد زیر پیشنهاد می گردد:

تأمین امنیت از طریق بهبود وضعیت روشنایی ، استفاده ازدوربین های مدار بسته و ایجاد آنها در مناطقی که نظارت عمومی بیشتری وجود دارد توصیه می گردد.

تقویت حس مالکیت ساکنین نسبت به محله خود از طریق ایجاد ساز و کارهای مشارکتی و آموزشی ارتقای عناصر خاطره انگیز و با هویت در محله، که موجب افزایش حس تعلق ساکنان نیز خواهد شد. قرار دادن مبلمان در میدانچه محله و تبدیل آن به پاتوق افراد برگزاری جشن ها و مشارکت دادن افراد بخصوص جوانان در مراسم های ملی و مذهبی در محله های تاریخی

ایجاد و راه اندازی مرکز شورایی محله ها در جهت امنیت محله های تاریخی

افزایش سطح روشنایی در خیابانهای اصلی و میدانهای مرکزی محله ها

بازسازی و کف سازی میدانهای مرکزی محلات تاریخی

تبدیل انبارها و فضاهای رها شده به فضای عمومی جمعی، که به دنبال خود جذب مردم و اجتماع پذیری فضا و به نوبه خود کاهش معضلات اجتماعی و افزایش امنیت محلات تاریخی را به همراه خواهد داشت.

منابع:

- احسانی، محمدحسین، (۱۳۸۵)، جغرافیای عمومی شهر سرخه، انتشارات زمزم هدایت.
- اسدی، درنا، رفیعیان، مجتبی، (۱۳۹۷)، بررسی عوامل موثر بر بازآفرینی محلات تاریخی و برپندسازی شهری (محله سنگ سیاه شیراز)، مجله مطالعات محیطی هفت حصار، شماره ۲۴، ص
- اسماعیلیان، مریم، (۱۳۹۲)، میزان سنجی احساس امنیت شهروندی در مقایسه بافتهای فرسوده و نوسازی شده شهری (شهرهمدان)، مجله مدیریت شهری و روستایی، شماره ۳۳، ص ۱۶۴.
- ایرانی شاد، عارفه، حبیب، فرح، مهدوی نژاد، محمدجواد، (۱۳۹۷)، معاصر سازی محلات تاریخی با هدف مکان سازی فضاهای شهری، مجله مطالعات مدیریت شهری، شماره ۳۶، ص ۴۹.
- بارانی محمد، کلانتری محسن، جباری کاظم (۱۳۸۹) تحلیل الگوهای مکانی - زمانی بزهکاری در مناطق شهری، مطالعه موردی :جرایم سرقت به عنف و شرارت و باج گیری در بخش مرکزی شهر تهران، فصلنامه علمی - پژوهشی انتظام اجتماعی، سال دوم، شماره اول، بهار و تابستان، ۷-۳۳.
- پازکی، معصومه، شیخی، داود، باسیتی، شهرام، (۱۴۰۰)، نقش امنیت در توسعه گردشگری روستاهای حاشیه کویر (شهرستان سرخه)، مجله کاوش های جغرافیایی مناطق بیابانی، شماره ۱۴، ص ۱۸۹.

پایه دار، مهسا، افشاری، محسن، (۱۳۹۹)، بازنمایی گستره عناصر شاخص محله لبنان اصفهان در دوره قاجاریه، مجله مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۴۰، ص ۱۲.

حبیبی، سید محسن، صدیقی، سمیه، (۱۳۹۵)، نقش فضای عمومی شهری در افزایش ایمنی اجتماع، مجله هویت شهر، شماره ۲۷، ص ۹.

حسینی سید ابراهیم و ادیب زاده بهمن، ۲۰۰۸، امنیت کالبدی با رویکرد CPTED، بررسی عوامل محیطی مؤثر در ایجاد فضاهای ایمن در ساماندهی و طراحی بافتهای فرسوده شهری (نمونه موردی بافت فرسوده محله نعمت آباد منطقه ۱۹ تهران)، اولین همایش بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری مشهد مقدس.

حیدرزاده، احسان، کاکی زاده، محمدامیر، حق، محمد رضا، (۱۴۰۰)، تحلیلی بر امنیت فضاهای محلات شهری از دید کاربران (بافت تاریخی شهر بوشهر)، مجله محیط شناسی، دوره ۴۷، شماره ۱، ص ۸.

حیدریان، عباسعلی، (۱۳۹۳)، لاسگرد (لاسگرد) یادگار دوران پارت، چاپ اول، نشر حبله رود.

دوستی، سمانه، زارع، لیلیا، داودپور، زهره، (۱۴۰۰)، ارزیابی مولفه های اصالت در بافت تاریخی محله شیخ هادی شهر تهران، مجله جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای، سال یازدهم، شماره ۱، ص ۷۳۳.

رحیمی، حجت الله، کریمخانی، اکرم، حاتمی، انیسه، (۱۳۹۹)، تبیین نقش پیکربندی فضا بر نحوه ادراک امنیت محیطی در بافت تاریخی شهر یزد، مجله پژوهش های جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دوره هشتم، شماره ۳، ص ۶۳۷.

سرشماری عمومی و نفوس مسکن سالهای ۱۳۹۵، ۱۳۹۰، ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران.

شاهیوندی احمد ، ریسی وانانی رضا ، شیخی حجت (۱۳۸۸) تحلیلی بر توزیع فضایی جرایم در مناطق شهر اصفهان، فصلنامه دانش انتظامی ، سال یازدهم ، شماره چهارم، ۱۵۳-۱۸۲.

شوازی، علی عباس، (۱۳۸۶)، رابطه جغرافیا و امنیت و نقش نیروی انتظامی، پژوهش های دانش انتظامی، دوره نهم، شماره ۴، ص ۹.

صالحی اسماعیل (۱۳۸۶) نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیشگیری از ناهنجاریهای رفتاری، محیط شناسی، سال سی و سوم ، شماره ۴۴، ۸۳-۹۴.

علیان، محمد، پارسا، سعید، (۱۴۰۰)، محله های بافت تاریخی سمنان، چاپ اول، نشر حبله رود.

غفاری، علی، نعمتی مهر، مرجان و عبدی، ثمانه، ۱۳۹۲، تکامل رویکرد پیشگیری از جرم مبتنی بر طراحی محیطی (CPTED) در محیطهای مسکونی، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۴.

قالیباف محمد باقر، انصاری زاده سلمان، پرهیز فریاد (۱۳۸۸)، بررسی و تحلیل نقش کانون های جرم خیز در وقوع جرایم شهری، مجله شهرداریها، سال یازدهم، شماره ۱۰۰، ۲۲-۳۲.

کلانتری محسن، هندیانی عبدالله و سرمد محمدرضا (۱۳۸۹)، تجزیه و تحلیل جغرافیایی جرم، نقش ابرکانون های جرم خیز در شکل گیری الگوهای فضایی بزه کاری، مورد مطالعه ایستگاه بازرسی علی آباد شهر بیرجند، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی ۵، (۴)، ۵۸۴، ۵۶۳.

کلانتری محسن، قزلباش سمیه، یغمایی بامشاد (۱۳۸۹)، بررسی جغرافیایی کانون های جرم خیز شهر زنجان (مورد مطالعه: جرایم مرتبط با مواد مخدر)، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۴، ۴۱-۵۹.

مغربی، شاهد، مطلبی، قاسم، محمود، قلعه نویی، (۱۳۹۹)، مرز محله در بافت تاریخی شهرهای ایران (شهر اصفهان)، مجله مرمت و معماری ایران، سال دهم، شماره ۲۲، ص ۱۱.

میرحسینی، زینب السادات، جهان بخش، حیدر، (۱۳۹۵)، بررسی تاثیر مولفه های کالبدی بافت تاریخی بر امنیت محیطی گردشگران، مجله هویت شهر، شماره ۲۸، ص ۹۴.

موسی کاظمی، سیدمهدی، رفیعیان، مجتبی، قسمی شاه گلدی، علی، (۱۳۹۳)، عوامل موثر بر بهبود امنیت محلات شهری تهران، فضای جغرافیایی، شماره ۴۵، ص ۱۳.

نژادبهرام، زهرا، میرزاده، سیدحسین، (۱۳۹۹)، ارتقای ارزش سکونت راهبرداصلی بازآفرینی و معاصر سازی بافت های فرسوده و تاریخی، مجله اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۳۲، ص ۱۳.

لطفی، حیدر و عزالدین، حسین و رفیعی. و مجتبی و شاه حسینی، سمیه، ۱۳۹۱، نقش امنیت در توسعه گردشگری، با تاکید بر استان سیستان و بلوچستان.

هاشمی زینت آبادی، سیدرضا، افشاری، محسن، (۱۴۰۰)، طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد هم نشینی با بافت تاریخی (محله پاقلعه اصفهان)، مجله مطالعات جغرافیا، دوره هفتم، شماره ۴، ص ۵۴.

-Susan Geason and Paul R. Wilson, Designing out crime Crime prevention through environmental design, First published in 1989 by Australian Institute of Criminology, Canberra

-City of Virginia Beach Municipal Center, Virginia Beach, Crime Prevention Through Environmental Design General Guidelines For Designing Safer Communities, January 20, 200۴

-www.lisc.org/resources, Safe Growth Creating Safety & Sustainability through Community Building and Urban Design .